

„Ich bin von den Ereignissen in Ihrem Lande tief erschüttert und möchte Dir meine Sympathie für Ihr Volk zum Ausdruck bringen.“ V jeho vile byl při návštěvě japonských bryologů položen základ pro vytvoření CEEBWG, seskupení, které za komunistického režimu umožňovalo kontakt bryologů „Západu“ a „Východu“. Pověstné, mnohým kolegům mlčky známé a teprve po pádu komunistického režimu „odtajněné“ byly jeho četné tzv. „dovolené“, kdy se na určitý čas odmlčel. Jakožto invalida (a tudíž pro východoněmecký stát pracovně „neschopný“) měl totiž legální možnost navštěvovat své příbuzné (sourozence) žijící ve Spolkové republice, čehož hojně využíval a s jejich pomocí potom neoficiálně navštěvoval všechny významné herbáře v řadě míst západní Evropy, kde shromažďoval materiál hlavně pro svou studii o játrovkách Evropy. Pro četné návštěvy zahraničních kolegů v Jeně měl po určitou dobu problémy i doma; přesto se snažil (většinou s úspěchem) účastnit mnoha konferencí a mezinárodních setkání, rád navštěvoval i své kolegy (několikrát byl i v Praze).

V neposlední řadě je nutno zmínit i jeho lidský přístup k okolí. Riclef byl vždy nakloněn se o všechny své informace (včetně těch, nabytých dlouholetou mravenčí prací) podělit s kterýmkoliv kolegou či studentem hepatikologie. Ochotně spolupracoval se všemi kolegy, přenechával jim nezištně materiál, ve kterém byli oni specialisty, dokonce i vlastní dílčí poznatky ve sféře jejich působení, vítal společné publikace. I když oficiálně neměl možnost jakožto „nepedagog“ vychovávat studenty, pro mnohé kolegy byl neoficiálním školitelem. Navrhl téma disertační práce dnešnímu prof. Gradsteinovi (Göttingen), v otázce játrovek Nové Guineje byl učitelem prof. Piippo (Helsinki), konečně byl i jediným člověkem, s kterým jsem se mohl odborně radit v době svých studií čeledi Jungermanniaceae. V poslední době byla zvlášť významná jeho spolupráce s výbornými čínskými bryology (So, Zhu) v rámci studií rodu *Plagiochila* a čeledi Lejeuneaceae v Asii. Při příležitosti laudatia při svých 65 narozeninách finančně založil nadaci pojmenovanou po nedoceneném bryologovi německého původu prof. Proskauerovi, který působil na univerzitě v Berkeley v Kalifornii a věnoval se hlavně studiu hlevíků; prakticky až z parte jsem se dověděl o jeho nadaci pro chudé děti.

Je až s podivem, jaké množství poznatků Riclef přes svůj životní handicap (často i s dalšími následky, určité období měl značné potíže i s dýcháním, které jej odváděly od práce, naštěstí byly překonány) zanechal následujícím generacím bryologů. Publikoval kolem 300 prací v nejrůznějších časopisech v mnoha zemích světa. Výčet jím popsáných taxonů je prakticky nemožný, popsal více než 15 rodů a nespočetné množství druhů játrovek; jeho publikace budou ještě mnoho let výchozí pro mnohé biosystematicky zaměřené studie (ač Riclef, bohužel, již nebude moci být oprávněným spoluautorem). Nenahraditelná je jeho často využívaná znalost všech skupin játrovek (v současné době suplovatelná minimálně 4-5 špičkovými hepatikology dohromady). V jeho osobě ztrácí světová hepatikologie sotva nahraditelného odborníka a mnozí z nás lidského kolegu a přítele.

Jiří V á ň a

R E C E N Z E – R E V I E W S

Ignatov M. S. & Ignatova E. A. (2003): Flora mchov sredněj časti evropejskoj Rossii. Tom 1. Sphagnaceae – Hedwigiaceae. – Arctoa 11, suppl. 1, p. 1-608, Scientific Press Ltd., Moskva. ISBN 5-87317-104-1, ISSN 0131-1379.

Cena neuvedena, náklad neuveden; recenzovaný výtisk je v soukromé knihovně J. Váni.

Třetina století dělí vydání této flóry od souborného zpracování vrcholoplodých mechů tehdejšího SSSR (Savič-Ljubickaja & Smirnova 1970), příručky, která jak taxonomicky, tak geograficky

rovněž pokrývá studovanou oblast. První díl moderně pojaté dvoudílné flóry mechů obsahuje zpracování všech řádů mechů s výjimkou řádu Hypnales, který bude zpracován v druhém díle. „Střední část evropského Ruska“ nezahrnuje pouze arktickou část (v podstatě sever Archangelské oblasti, Murmanská oblast, Karélie a severovýchodní polovina republiky Komi) a Kavkaz (Krasnodarský a Stavropolský kraj, předkavkazské republiky), naopak je zahrnuta většina Uralu.

První skutečnost, která je pro široce zaměřenou flóru přínosnou novinkou, je souborné rozšíření podle oblastí, jejichž mapka uvítá čtenáře na vnitřní straně obalu (předsádce); tento systém údajů o rozšíření je obvyklý např. u skandinávských flór. Avšak na rozdíl od obvyklých zvyklostí uvádět pouze oblasti (zkratky), kde se daný druh vyskytuje, volili autoři minimálně pro mne dosti neobvyklý způsob. U každého druhu (lhostejno, zda se jedná o běžný druh nebo naopak druh zjištěný např. na jediné lokalitě) je uvedena jakási obecná „formulka“, tj. třířádkový výčet všech oblastí, odpovídající pořadí na druhé straně předsádky. V rámci výčtu oblastí potom autoři graficky odlišují území, odkud mohli studovat doklad (podtrženo), věrohodné literární údaje, ke kterým nestudovali dokladový materiál (podtržená kurzíva), pochybné, nevěrohodné literární údaje, k nimž nebylo možno studovat doklady (kurzíva) a mylné údaje, vyloučené na základě studia materiálu (přeškrtnuto). Ve výčtu potom zůstávají zkratky nepodtržených oblastí (normálním tiskem), které signalizují prozatím negativní výskyt v uvedených oblastech a lze je tedy opominout.

Druhou příjemnou skutečností jsou polytomické klíče, jednak všech čeledí, jednak druhů početných čeledí (Dicranaceae a Ditrichaceae, Pottiaceae; osobně bych je uvítal i u dalších početných skupin, např. u čeledi Grimmiaceae nebo u rodu *Bryum*, který zpracoval V. I. Zolotov), které doplňují klasické dichotomické klíče.

Náplň, resp. uspořádání flóry je v podstatě klasické. Autoři se v úvodních kapitolách zabývají materiálem a metodickými záležitostmi, metodikou sběru a herbářování, morfologií a komentářem k použitému systému. Z hlediska systému se autoři hlásí k novým, molekulárními metodami ověřeným poznatkům, avšak v řadě případů jsou jejich zpracování taxonomických skupin spíše „klasická“, což v době neúplných informací jistě není závadou. Autoři použili, kromě nepatrných úprav, poslední před vydáním flóry publikovaný souborný systém mechů (Buck & Goffinet 2000); určité úpravy na základě výsledků molekulárních analýz vycházejí až na nepatrné výjimky v podstatě pouze ze dvou prací (Newton & al. 2000, Goffinet & al. 2001) a týkají se v zásadě pouze úrovně řádů. Autoři v rámci obvyklých tříd (Sphagnopsida, Andreaeopsida a Bryopsida; třída Polytrichopsida není akceptována) odlišují 17 řádů, seskupených podle typu obústí (bez použití taxonomických kategorií). Z méně obvyklých pojetí řádů lze zmínit akceptování řádu Catoscopiales a zahrnutí řádu Pottiales do Dicranales). Autoři se kloní spíše ke koncepci širších rodů, např. rod *Octodiceras* není v souladu se současným trendem odlišován od rodu *Fissidens*, stejně tak není akceptován rod *Orthodicranum*. Pojetí druhů odpovídá současné koncepci; poněkud sporným se snad může zdát přijetí *Polytrichum swartzii* v hodnotě samostatného druhu v kontrastu k *P. commune* var. *perigoniale*.

Jednotlivé popisy na všech úrovních jsou velmi pečlivé, podrobné; druhové popisy obsahují údaje o celkovém rozšíření, již zmíněném rozšíření v rámci Ruska a případné poznámky k odlišení od podobných druhů. Přínosné je uvádění etymologie rodových jmen. Velkou předností práce jsou velmi zdařilé perokresby, zahrnující kromě obvyklých detailů i habitus rostlinek většinou jak v suchém, tak i vlhkém stavu (v určovacích příručkách neobvyklý jev). Zdařilé jsou i početné snímky z rastrovacího elektronového mikroskopu, zachycující hlavně obústí, spory, ale i povrch buněk, parafylie a pseudoparafylie. Práci uzavírá přehled literatury, synonym (ta s výjimkou bazionymů či nejběžnějších 1-2 synonym nejsou bohužel uvedena v textu u jednotlivých druhů), index latinských a ruských jmen a přehled použitých zkratk v ilustracích. Zadní předsádka na pozadí barevných fotografií některých druhů (minimálně na mém exempláři s poněkud „mdlými“ barvami) opakuje dendrogram probíraných čeledí.

Celé dílo nese znaky velmi pečlivého zpracování, kritické výtky (např. přehlédnutá informace o výskytu druhu *Pterygoneurum kozlovii* na Slovensku) prakticky nelze nalézt. Rovněž i technické

zpracování je na velmi vysoké úrovni, odpovídající současnému špičkovému standardu, a to i včetně mikrofotografií v textu, které nejsou reprodukovány na odlišném křídovém papíru (snad kromě již zmíněné reprodukce barvy barevných fotografií, která je způsobena spíše kvalitou použitého papíru na předsádku). I když použitelnost této příručky pro naše bryology bude omezená (nezahrnuje – vzhledem k nížinnému či pahorkatinnému charakteru oblasti, kde jediným významným pohořím je Ural – řadu arkticko-alpínských druhů; navíc příručka není dnes vzhledem k obtížnosti objednávat knihy z Ruska snadno dostupná a konečně svou roli bude hrát i odklon od ruštiny u mladší generace), představuje dnes základní pramen pro určování mechrostů východní části Evropy. Autorům lze však velmi poděkovat za kvalitní příručku a doufat, že se brzy setkáme i s druhým, pro oblast mnohem významnějším dílem; bokoplodé mechy v rámci oblasti nebyly totiž ani v minulosti na území SSSR souborně zpracovány.

Literatura:

- Buck W. R. & Goffinet B. (2000): Morphology and classification of mosses. – In: Shaw A. J. & Goffinet B. (eds.), *Bryophyte Biology*, p. 71–123, Cambridge University Press, Cambridge.
- Goffinet B. & al. (2001): The bryophyta (mosses): systematic and evolutionary inferences from an rps4 gene (cpDNA) phylogeny. – *Annals of Botany* 87: 191–208.
- Newton A. E. & al. (2000): Evolution of the major moss lineages: phylogenetic analyses based on multiple gene sequences and morphology. – *Bryologist* 103: 187–211.
- Savič-Ljubickaja L. I. & Smirnova Z. N. (1970): *Opredělitel listostěbel'nych mchov SSSR. Verchoplodnyje mchi.* – Nauka, Leningrad. [824 pp.]

Jiří V á ň a

ČESKÁ A SLOVENSKÁ LICHENOLOGICKÁ BIBLIOGRAFIE XVII.

Czech and Slovak lichenological bibliography, XVII

Jiří L i š k a

Botanický ústav AV ČR, CZ–252 43 Průhonice, e-mail: liska@ibot.cas.cz

- Bačkor M., Dvorský K. & Fahselt D. (2003): Influence of invertebrate feeding on the lichen *Cladonia pocillum*. – *Symbiosis* 34: 281–291.
- Bačkor M. & Dzubaj A. (2004): Short-term and chronic effects of copper, zinc and mercury on the chlorophyll content of four lichen photobionts and related alga. – *Journal of the Hattori Botanical Laboratory* 95: 271–284.
- Bačkor M. & Fahselt D. (2003): Cellulose-acetate disks as novel substrate for the resynthesis and culture of lichens. – *Bryologist* 106: 439–442.
- Bačkor M. & Fahselt D. (2003): Effects of acidity on some physiological parameters of laboratory re-synthesized lichen *Cladonia cristatella* and its isolated mycobiont. – *Bryologist* 106: 583–587.
- Bačkor M. & Fahselt D. (2004): Physiological attributes of the lichen *Cladonia pleurota* in heavy metal-rich and control sites near Sudbury (Ont., Canada) – *Environmental and Experimental Botany* 52: 149–159.
- Bačkor M. & Fahselt D. (2004): Using EDX-microanalysis and X-ray mapping to demonstrate metal uptake by lichens. – *Biologia, Bratislava*, 59: 39–45.
- Bačkor M., Fahselt D., Davidson R. D. & Wu C. T. (2003): Effects of copper on wild and tolerant strains of the lichen photobiont *Trebouxia erici* (*Chlorophyta*) and possible tolerance mechanisms. – *Archives of Environmental Contamination and Toxicology* 45: 159–167.
- Bačkor M., Fahselt D., & Wu C. T. (2004): Free proline content is positively correlated with copper tolerance of the lichen photobiont *Trebouxia erici* (*Chlorophyta*). – *Plant Science* 167: 151–157.